

SÕNA SAATEKS: STRATEEGILINE LOOJUTUSTAMINE INFOMÕJUTUSVAHENDINA

Andreas Ventsel, Mari-Liis Madisson, Vladimir Sazonov

Inimesed armastavad lugude jutustamist ehk narratiive, sest need on üks loomulikumaid viise, mille abil sündmusi mõista, meelde jätta ja teistega jagada. Siinses Sõjateadlase erinumbris käsitletakse strateegilist loojutustamist infomõjutustegevuse ühe osana. Viimast mõistetakse siin kui seda, kuidas välisriigid või nende esindajad auditooriumis arvamusid kujundavad. Infomõjutustegevust kasutatakse diplomaatilise, majandusliku ja sõjalise surve toetamiseks ja võimendamiseks; seega peetakse seda hübriidmõju oluliseks teguriks¹. Niisugune infomõjutustegevus ei pea olema tingimata ebaseaduslik, kuid sageli kuulub selle alla kallutatud väärinfo levitamine, kontekstist väljarebitud sõnumite kasutamine ja paljud teised manipulatiivsed kommunikatsioonivõtted².

Infomõjutustegevuse eesmärk võib olla n-ö infoudu loomine ehk sihtauditooriumis umbusu ja segaduse tekitamine³. Inimestes soovitakse tekitada tunnet, et nad pole võimelised õigel ja valel vahet tegema. Tegemist on teatava kurnamistaktikaga, mille puhul on informatsiooni nii palju, see on nii intensiivne ja lood nii vasturääkivad, et kergem on käega lüüa kui nendest aru saada. Niisuguse infomõjutustegevuse eesmärk on tekitada sihtauditooriumis umbusaldust riiklike institutsioonide ja meedia vastu, et edendada oma taotlusi. Sageli tugineb niisugune manipulatsioon sõnumitele, mis päästavad valla hirmu, ärevuse või viha. Neid sõnumeid võib leida erinevatest

¹ **Pamment, J.; Nothhaft, H.; Agardh-Twetman, H.; Fjällhed, A.** 2018. Countering Information Influence Activities: The State of the Art, version 1.4. Department of Strategic Communication, Lund University, p. 8.

² *Ibid.*

³ **Nissen, T. E.** 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Riigikaitse Raamatukogu: Tallinn. Taolist infoudu on tekitatud ka tänapäeva sõjanduses, näiteks on teinud seda Venemaa Föderatsioon Ukrainas. Vt lähemalt **Tamm J.** 2014. Sõjaudu Ukrainas: mis, kuidas ja kes tegi. – Sõdur, nr 2 (77), lk 17–22.

kommunikatsioonikanalitest ning need varieeruvad alates uudistest ja pressiteadetest sotsiaalmeediapostituste, videote, kommentaarideni.

Teisalt, üksiku väärinfokillu (nt valeuudise) mõju pole enamasti kuigi suur, pealegi on valeuudist faktikontrollijatel kerge ümber lükata. Samas võib süsteemne ja strateegiliselt läbikaalutud eksitavate lugude levitamine mõjutada inimeste olukorrataju ning kujundada nende püsivamaid hoiakuid. Siinses erinumbris käsitleme strateegilist loojutustamist Kremli mõjutus- ja pettegevuse kontekstis, artiklid keskenduvad eelkõige Venemaa Föderatsiooni loodud ja levitavatele strateegilistele narratiividele.

Strateegilisi narratiive saab määratleda kui diskursiivseid vahendeid, mille abil poliitilised toimijad püüavad konstrueerida rahvusvahelise poliitika mineviku, oleviku ja tuleviku ühist tähendust, et selle abil kujundada nii sise- kui ka välisauditooriumi käitumist endale sobivas suunas. Strateegiliste narratiivide ülesanne on õigustada erinevate kriisiolukordadega (nt majanduse, julgeoleku, poliitika jms) seotud vastumeetmeid, luua rahvusvahelisi liite ning kujundada nii sise- kui ka välisauditooriumi avalikku arvamust.⁴

Venemaa Föderatsiooni infomõjutustegevus sisaldab lisaks kõigele muule erinevate strateegiliste narratiivide levitamist. Nende lugude eesmärk on kujundada ja muuta hoiakuid rahvusvahelistes suhetes, ennekõike aga mõjutada USA, EL-i ja terviklikult Lääne avalikku arvamust Kremli välispoliitikale sobivas suunas. Viimasel ajal, eriti koroonapandeemia tõttu, on nendes narratiivides tõusnud esile Hiina-Venemaa suhete kujutamine. Euroopa Liit⁵ ja mitmed rahvusvaheliselt tunnustatud väärinfojälgijad (nt EUvsDisinfo) on väljendanud muret, et Venemaa Föderatsioon ning Hiina Rahvavabariik kasutavad koroonaviirusega kaasnenud infodeemiat oma infomõjutustegevuses, et oma mõjuvõimu suurendada ning oma narratiive üleilmse auditooriumi silmis maksma panna. Samale tendentsile osutati Euroopa välisteenistuse (EEASi) COVID-19 väärinfoteemalises eriraportis⁶, kus märgiti, et välisriigid, eelkõige Kremli-meelsed allikad, levitavad koroonaviirusega seotud väärinfot ja vandenõuteooriaid.

⁴ **Miskimmon, A.; O'Loughlin, B.; Roselle, L.** 2015. Strategic Narratives: a response. – *Critical Studies on Security*, Vol. 3, Issue 3, pp. 341–344. <https://doi.org/10.1080/21624887.2015.1103023>.

⁵ **Briefing** 2020. COVID-19 foreign influence campaigns Europe and the global battle of narratives. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI\(2020\)649367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI(2020)649367_EN.pdf).

⁶ **EEAS Special report** 2020. <https://euvsdisinfo.eu/uploads/2020/05/EEAS-Special-Report-May-1.pdf>.

Paljudele neile teemadele on pühendatud ka sinne erinumber, mis on ilmunud Eesti Kaitseväge Akadeemia ja Tartu Ülikooli koostööprojekti „Strateegiline narratiiv julgeolekudilemma kujundajana“ tulemusena.

Erinumbri avab Laura Roselle'i, Alister Miskimmoni ja Ben O'Loughlini ühisartikkel „**Strateegiline narratiiv: pehme jõu uus käsitlus**“, mis annab kriitilise ülevaate pehme jõu kontseptsioonist ja kus autorid pakuvad uue raamistiku – strateegilise narratiivi teooria – rahvusvahelise poliitika uurimiseks. Mitmed siinse kogumiku artiklid lähtuvad strateegilise narratiivi definerimisel muuhulgas traditsioonist, millele need autorid on aluse pannud.

TalTechi õppejõud Holger Mölder ja George Masoni Ülikooli professor Eric Shiraev avavad oma artiklis „**Üleilmne teadmistesõda, strateegiline ettekujutus, ebakindlus ja hirm**“ mõiste *üleilmne teadmistesõda* (ingl *global knowledge warfare*) tähendus- ja rakendusvälja. Autorite järgi hõlmab see nii psühholoogilist kui ka ideoloogilist sõjapidamist, mille eesmärk on teadmisi sihipäraselt kasutada ja hallata. Nad osutavad, et Venemaa Föderatsioon ning Hiina on hetkel üleilmse teadmistesõja eestvedajad, kes kasutavad edukalt uusi kommunikatsioonivahendeid oma strateegiliste eesmärkide saavutamiseks.

Glasgow' Ülikooli uurija Joanna Szosteki artikkel „**Kuidas mõjutab infosõda avalikku diplomaatiat? Rahvusvahelise kommunikatsiooni kontseptuaalse raamistiku kriitiline analüüs**“ käsitleb probleeme, mis kaasnevad infomõjutustegevuse (sh strateegiliste narratiividega taotletavate eesmärkide) mõju uurimisega: kas ja kuidas saab rääkida konkreetsete Venemaa telekanalite ja sotsiaalmeedias levitatava informatsiooni mõjust auditooriumi otsustusprotsessidele ning kas ja milliseid vastumeetmeid saaksid riigid rakendada vaenuliku infomõjutustegevuse ja väärinfoga võitlemiseks.

Tartu Ülikooli doktorandi Daniel Tamme artikkel „**Antiteetiline indetiteediloome Venemaa Föderatsiooni strateegilistes narratiivides**“ täiendab strateegiliste narratiivide kontseptsiooni kultuurisemiootikast laenatud antiteetilise modelleerimise käsitlusega. Autor näitab, et antiteetilise konflikti konstrueerimise mudeli abil saab uurida erinevaid narratiivides esitatud oma-võõra vastandusi. Viimane osutab ühtlasi, millist konflikti soovib strateegiline toimija oma narratiivis kujutada ja milliseid eesmärke saavutada. Analüüsiosa käsitleb antiteetilise mõõtme avaldumist erinevates Venemaa välispoliitikat suunavates strateegilistes narratiivides ja autor pakub välja ühe võimaliku lahenduse nende tõlgendamiseks.

Tartu Ülikooli semiootikud Mari-Liis Madisson ja Andreas Ventsel käsitlevad oma artiklis „**COVID-19-teemaliste vandenõude ja vandenõuteooriate kujutamisest strateegilistes narratiivides: RT ja Sputniku lugude semiootiline analüüs**“ RT ja Sputniku pealtnäha paradoksaalsena näivat

nihet, kus salajaste manipulatsioonide ja vandenõude paljastajatest muututakse vandenõuteooriate karmideks kriitikuteks. Autorid osutavad, et kuigi Venemaa Föderatsiooni ingliskeelsed kanalid RT ja Sputnik väljendasid esimese koroonalaine ajal levinud vandenõuteooriate suhtes negatiivseid hinnanguid, ilmnes vandenõuteooriate meediakajastuses kaks strateegilise esitamise eripära: a) vandenõuteooriate valikuline kriitika ja b) vandenõuteoreetiline seletus vandenõuteooriate levitamise kohta.

Andreas Ventsel, Mari-Liis Madisson ja Tartu Ülikooli ning Birminghami Ülikooli teadur Sten Hansson analüüsivad oma artiklis „**5G-teemalised süünarratiivid Venemaa strateegilises kommunikatsioonis: RT, Sputniku, Pervõi Kanali, NTV, ITAR-TASS-i meediakajastuse võrdlev analüüs**“ strateegilise narratiiviteooria ja diskursuseanalüüsi raamistikus Venemaa peamiste vene- ja ingliskeelsete meediakanalite lugusid, mis käsitlesid 5G-mobiilsidevõrkude arendamist NATO riikides. Autorid näitavad, kuidas kujutati 5G-ga seotud ohte ja peamisi toimijaid (USA, Hiina, NATO, EL), kuidas kasutati Kremli rahastatud meedias erinevaid süünarratiive ning kuidas need on seotud Venemaa Föderatsiooni strateegilistes narratiivides taotletud üldisemate eesmärkidega.

Maia Klaasseni artikli „**Eesti ja NATO küberkaitsevõime narratiivne konstrueerimine Eesti ajakirjandusväljaannetes**“ eesmärk on analüüsida meediatekstide narratiive Eesti ja NATO küberkaitsevõime kohta ehk näidata, kuidas konstrueeritakse Eesti ajakirjandusväljaannetes infokeskkonna muutumist, potentsiaalseid e-ohтусid, tegutsejaid (Venemaa, Hiina, NATO, Eesti) ning lahendusi. Lisaväärtuseks on see, et artiklis analüüsitakse kuue eksperdi (Riigikantselei, Kaitsepolitsei ameti, Kaitseväe Akadeemia, NATO Strateegilise Kommunikatsiooni Keskuse, Propastopi ning Riigi Infosüsteemi Ameti) seisukohti.

Kaitseväe Akadeemia teadlased Vladimir Sazonov, Igor Kopõtin ning Ukraina teadlane Sergii Pahhomenko keskenduvad artiklis „**Ajaloo ja propaganda vahel: Eesti ja Läti kujutamine Venemaa ajaloonarratiivides**“ ajaloo-teemade kasutamisele Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuses. Autorid uurivad Eesti ja Läti ajaloo kujutamist Venemaa nüüdisaegses narratiivis erinevate akadeemiliste publikatsioonide, populaarteaduslike kanalite ning samuti meediakajastuse kaudu. Vaadeldakse ka varasema Läti ja Eesti ajalookäsitluse politiseerimist ja ideologiseerimist Kremli-meelsete ajaloolaste seas ning nende vene ajaloolaste muutumist nn mälusõdalasteks. Samuti on tähelepanu all Venemaa Föderatsiooni ametliku mälupoliitika peamised osalised ja see, kuidas ajalugu kasutatakse mõjutusoperatsioonide tööriistana.

Johannes Voltri võrdleb oma artiklis „**Vene teabemõjutustegevusele vastamine Balti riikides: Eesti, Läti ja Leedu lähenemiste võrdlus**“ Eesti, Läti ning Leedu vastumeetmeid vaenulikule (mh Venemaa Föderatsiooni) infomõjutustegevusele. Autor analüüsib nii Baltimaade riiklikke dokumente ja juhiseid kui ka strateegilise kommunikatsiooni eest vastutavate ametkondade esindajate ja ekspertidega tehtud intervjuusid.

Kogumiku lõpetab Kaitseväe Akadeemia strateegia ja innovatsiooni õppetooli juhataja Igor Kopõtini kirjutatud raamatuarvustus Julia Kantori teose kohta (Юлия Кантор. **Прибалтика 1939–1945 гг. Война и память**. Москва: Росспэн, 2020, 359 с., ISBN 978-5-8243-2405-1).

Häid lugemiselamusi ja kaasamõtlemist!

Tartu, november 2021

Toimetajad

Kirjandus

Briefing 2020. COVID-19 foreign influence campaigns Europe and the global battle of narratives.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI\(2020\)649367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI(2020)649367_EN.pdf) (12.10.2021).

EEAS Special report. 2020.

<https://euvsdisinfo.eu/uploads/2020/05/EEAS-Special-Report-May-1.pdf> (12.10.2021).

Miskimmon, A.; O'Loughlin, B.; Roselle, L. 2015. Strategic Narratives: a response. – Critical Studies on Security, Vol. 3, Issue 3, pp. 341–344.

<https://doi.org/10.1080/21624887.2015.1103023> (12.10.2021).

Nissen, T. E. 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Riigikaitse Raamatukogu: Tallinn.

Pamment, J; Nothhaft, H.; Agardh-Twetman, H; Fjällhed, A. 2018. Countering Information Influence Activities: The State of the Art, version 1.4. Department of Strategic Communication, Lund University.

Tamm, J. 2014. Sõjaudu Ukrainas: mis, kuidas ja kes tegi. – Sõdur, nr 2 (77), lk 17–22.